

Vesa Vares

Kirjan puolustus

Viime päivinä olen taas joutunut sukeltamaan nykyiseen CV-kulttuuriin, kun on pitänyt osoittaa oppiaineen akateemista merkittävyyttä. Samalla törmäsin taas siihen nykyajan käsitykseen, jossa historiankirjoituksen perinteistä formaattia, kirjaa, ei noteerata juuri miksiäkään. Sama suuntaus näkyy entistä enemmän virantäytöissä. Jos monografia mainitaan, sellaisen toimittamista pidetään usein yhtä suurena ansiona kuin kirjoittamista.

Miksi monografia ei ole enää mitään? Perimmäinen syy on ulkopuolelta tuleva harhaluulo, jonka mukaan kaikkia tieteenaloja voisi arvioida samanlaisilla mittareilla ja kaikkien tieteiden käytäntöihin käyttää samoja muotteja. Historiankin arvioimiseen on kopioitu luonnontieteistä malli, jossa kaiken mittana ovat kansainvälisellä Jufo-luokituksella luokitellut artikkelit. Tuntuu olevan aivan sama, mistä teemasta kyseinen tuotos on, millainen sen sisältö on, tai sopiiko koko luokitus tieteenalaan. Luokitus on pääasia, jotta byrokraatti nukkuu hyvin saadessaan lomakkeensa täyteen numeroita.

Oletus kaikille tieteenaloille yhteisistä mitta-
reista on valitettavasti samaa luokkaa, jos kuvit-

telisi, että lämpömittarilla voi mitata lämmön lisäksi pituuksia, EKG:n, rautapitoisuuden ja kaikkea mahdollista muutakin.

On surullista, kuinka kriittittä tähän käytäntöön on menty, kuinka orjallisesti sitä sovelletaan ja kuinka mekaanisesti sitä käytetään päätöksentekoon. Jokainen tieteenharjoittaja ilman muuta tietää, että kyseinen uni on heureuni.

Tieteenalat ovat erilaisia, eikä niitä voi tunkea samaan muottiin. En ota kantaa siihen, mikä formaatti sopii luonnontieteiden, lääketieteiden tai edes muiden ihmistieteiden julkaisukulttuureihin. Mutta siltä alalta, josta jotain tietää perehdyttyään siihen koko aikuisikänsä, voi perustellusti todeta aika paljonkin.

Nimittäin sen, että historianitutkimuksen alalla Jufo on arviointien mittarina ufo. Historiantutkimuksen todellisen asiantuntemuksen ja perehtyneisyyden oikea formaatti on monografia. Jos aikoo saada aikaan mitään merkittävää historian ilmiön valaisua, monografiamuoto on valonheitin, artikkeli korkeintaan taskulamppu.

Tämän kieltämättä tarkoituksellisen provokatiivisen aloituksen jälkeen myönnän toki, että asiasta voi olla monta mielipidettä. Kyseessä voi olla sukupolvien näkemysten ero. Artikkeliväitöskirjojen määrä on historia-alallakin kasvanut.

Tämä ei kuitenkaan johdu siitä, että olisi kyetty perustelemaan, miksi artikkeli olisi pätevämpi vaihtoehto. Trendi johtuu ennen kaikkea siitä, että se on tekijän kannalta tienä paljon helpompi, kun ajatellaan omaa hyötyä. Tuloksia kiirehti-

---

VTT Vesa Vares on Turun yliopiston poliittisen historian professori. Sähköposti: vesa.vares@utu.fi.

vän hallinnon kannalta se on parempi, koska sen uskotaan nopeuttavan tutkimusten valmistamista.

Väitöskirjan tekijälle etu on siinä, että julkaisessaan artikkeleita, jotka sisällytetään väitöskirjaan, hän saa samalla kertaa julkaisuluetteloon useita Jufo-kelpoisia yksiköitä. Pienemmissä kokonaisuuksissa eteneminen lienee myös henkisesti helpompaa, koska lähimmän rastin näkyessä lopullinen maali ei koskaan näytä olevan voittamattoman kaukana.

En vähättele artikkeliväitöskirjojen työmäärää tai lukemieni artikkeliväitöskirjojen laatua. On varmasti stressaavaa koettaa saada aikaan useita laadukkaita artikkeleita, jotka kelpaisivat kriteerit täyttäviin tieteellisiin aikakauskirjoihin. Nykyaikana, kovan kilpailun vallitessa, kaivataan mahdollisimman nopeasti itselle näkyvyyttä, ja yksittäisten artikkelien tie avaa sen nopeammin kuin yhden monografian puurtaminen.

Mikään ei silti estä julkaisemasta artikkeleita monografiankaan tekemisen aikana. Sen aikana syntyy takuuvarmasti lastuja, jotka eivät selviä sellaisinaan lopulliseen käsikirjoitukseen, mutta joista voi tulla korkeatasoisia artikkeleita. Niistä tulee mahdollisesti jopa parempia kuin sellaisista, jotka on tarkoitettu artikkeliväitöskirjaan, koska niissä on jo myötäsyttyisesti mukana käsitys suuremmasta kokonaisuudesta.

Artikkelimuoto ei voi koskaan älyllisesti horjuttaa monografiamuotoa, jos lähdetään siitä, että historian tutkimuksessa on perimmältään kyse laajan, loogisen, syy- ja seuraussuhteet, kontekstit, selitykset, analyysit ja vivahteet sisältävän johdonmukaisen kokonaisuuden luomisesta. Artikkelit voivat tiivistää ja havainnollistaa, mutta vain laaja tutkimus voi osoittaa ja todistaa.

Artikkeliväitöskirjoissakin on tuki alussa eräänlainen sitova osio. Siinä on tarkoituksena punoa artikkelit yhteen ja tehdä se supertulkinta, joka on tekijän varsinainen sanoma.

Tässä onnistutaan joskus paremmin, joskus huonommin. Näitä osioita lukiessa tulee kuitenkin

kin aina tunne, että kirjoittaja on itsekin vaistonnut olevansa keinotekoisena eikä jännän äärellä. Hän ei ole kyennyt tarjoamaan parastaan, kun on joutunut rakentamaan jälkeensä siltaa toisiinsa yleisellä tasolla liittyvien pienemmän mitataavan tutkimusten välille – jotka hän on ehkä kaiken lisäksi joutunut tekemään monen eri julkaisufoorumien hyvin erilaisten kriteerien mukaan.

Vastaväitteet vaistoten myönnän heti, että ei monografiakaan ole itsessään mikään taikakeino. Siinä on kaikki mahdollisuudet tehdä asiat huonommin kuin hyvässä artikkeliväitöskirjassa.

Jos irtaudutaan väitöskirjatematikasta tavaliseen julkaisemiseen, niin siinä artikkelien etuna on tietenkin parempi ja nopeampi saavutettavuus. Nykyajan suosimissa – tai rehellisemmin ilmaistuna pakottamissa – oloissa, joissa kaiken perustaksi oletetaan monen tutkijan muodostama projekti, artikkelimuoto tulee usein luonnostaan lähtökohdaksi. Jos ei ehdi syventyä tarkemmin, asioihin pääsee nopeimmin kiinni artikkelien kautta.

Mutta hyvän tieteen kriteeri on juuri se, että asioihin on ehdittävä mennä syvälle. Silloin monografia ei voita vain 6–0, vaan 60–0. Artikkelit sopii parhaiten rajattuihin teemoihin, ja se toimii tieteenaloilla, joiden aineistot voi pelkistää laboratorioon. Historiantutkimus ei ole sellainen tieteenala. Siinä artikkeli on ensi sijassa tekijän käyntikortti omista ansioista ja näyte suuremmasta kokonaisuudesta.

Monografian laatiminen testaa aivan toisella tavalla tekijänsä kykyä luoda kokonaisnäkemys, joka nivoo yhteen lukemattomia yksittäisiä inhimillisen toiminnan kysymyksiä, niiden konteksteja ja syy-seuraus-suhteita. Historian kirjoitus on maraton ja vaatii sen mukaiset ominaisuudet. Ei parasta maratoonaria löydetä ottamalla tukku juoksijan parhaita 5 000 metrin juoksuaikoja ja laskemalla ne yhteen. Siten löydetään vain parhaat 5 000 metrin juoksijat.

Voimme päättää tietenkin, että lopetetaan tieteen alalta maratonjuoksu kokonaan ja ote-

taan tilalle formaatti, joka käy lyhytjäteisyyteen. Tämähän sopisi yhteiskunnan muihin yksinkertaistamisen – tai, sanokaamme suoraan, tyhmistämisen – trendeihin.

Mutta olen sen verran idealisti, että uskon yhä typerimmiksi käyvien tosi-tv-ohjelmien jälkeeseen joskus heräävän kaipauksen kulttuuriin ja myös siihen, että tieteessä aletaan taas joskus kaivata maratoonareita. Ainakin silloin, kun joudutaan tekemisiin niin vaikeiden prosessien kanssa, etteivät ne pelkisty lomakkeisiin.

Loistavia artikkeleita on toki olemassa. Mutta ne syntyvät varmimmin tekijöiltä, jotka ovat jo kirjoittaneet teemasta monografian. Heillä on näkemys kokonaisuudesta.

Erityisen luonnotonta on, että jopa sellaisten tutkimusten arvoa, joiden pääfokus ja teemat koskevat Suomen historiaa, halutaan mitata Jufu-luokituksilla.

Kuitenkin sellaisten teemojen osalta, joista on etukäteen selvää, että ne perustuvat suomalaiseseen teemaan ja että niiden asiantuntevin tieteellinen kontrolli tulee Suomesta, on luonnotonta käyttää kriteerinä kansainvälisen julkaisemisen näkökulmaa.

En suosittelen mitään impivaaralaisuutta enkä koe ulkomaafobiaa, päinvastoin. Olen kerännyt lähteitä seitsemän eri ulkomaan arkistoissa ja ollut useissa ulkomaisissa yliopistoissa opettajavaihdossa, ja tämänhetkisten projektieni lähteiden valtaosa on ulkomaisia eivätkä ne edes liity Suomeen. Suurin osa viime aikojen luentokurssistani on käsitellyt kansainvälisiä teemoja, ja kansainvälisiä konferensseja ja julkaisuja muilla kielillä kuin suomeksi on kumpiakin kertynyt useita kymmeniä. Lähdän myös – itsestäänselvyytenä – liikkeelle siitä, että Suomen historiaa koskevissa teemoissa on tunnettava kansainvälinen tutkimus vastaavista ilmiöstä ja osattava tehdä vertailuja kansainvälisiin ilmiöihin.

Mutta jokaisen ollessa varmasti sitä mieltä, että Yhdysvaltain historiaa koskevassa teemassa paras ohjaus, kontrolli ja kritiikki löytyvät yhdysvaltalaisesta tiedeyhteisöstä, tai vaikkapa Rans-

kan historian osalta ranskalaisesta ja Itävallan osalta itävaltalaisesta, ja niin edelleen, niin minäkin logiikan mukaan paras ohjaus, kontrolli ja kritiikki löytyisivät suomalaisten teemojen osalta muualta kuin Suomesta? Minkä logiikan mukaan paras laatua testaava seula löytyisi juuri Suomen tapauksessa jostain kansainvälisestä aikakauskirjasta, jossa Suomea koskeva asiantuntemus on vähäisempi?

Tiedän, että kansainväliset aikakauskirjat käyttävät myös suomalaisia asiantuntijoita apunaan. Mutta jos tällä todistetaan niiden soveltuvuutta suomalaisten teemojen arvioimiseen, on pakko kysyä, missä niiden tarjoama kansainvälisyyden lisäarvo sitten oikeasti on verrattuna siihen, että laajempi asiantuntemus on Suomessa?

Senkin myönnän, että useilla ulkomaisilla historiantutkijoilla on ollut paljon kontribuotavaa Suomen historian erityiskysymyksiin. Mikään ei estä yksittäistä ulkomaista tutkijaa muodostumasta suomalaisia paremmaksikin asiantuntijaksi Suomea koskevissa kysymyksissä, yhtä vähän kuin suomalaista tulemasta jonkin kansainvälisen teeman eturivin asiantuntijaksi.

Useissa tapauksissa ulkomaiset tutkijat ovat rikastaneet näkökulmaa ja auttaneet rikkomaan omia historiallisia tabujamme. Sellaiset nimet kuin Lundin, Crosby tai Upton ovat varmasti auttaneet suomalaisia tutkijoita katsomaan tiettyjä prosesseja uusin silmin. Myös muissa maissa ulkopuolinen katse voi nähdä joskus paremmin ja avata monta lukkoa.

Tällaiset ekspertit ovat kuitenkin olleet hyödyllisiä ensi sijassa osallistuessaan suomalaiseen debattiin, jossa heidän näkökulmansa ovat joutuneet testiin. Laajin asiantuntemus Suomen historiasta tulee aina olemaan suomalaisessa tiedeyhteisössä. Ulkomaiset Suomen historian harrastajat ovat aina lukumäärältään kuriositeetteja. Ja heistäkin tulee maailmakuuluja vain Suomessa, ei omista maissaan.

Kansainvälisen Pyhän Jufon asettaminen Suomen historian korkeimmaksi mittariksi merkitsee myös de facto akateemisen Suomen histo-

rian tutkimuksen asettamista pysyvään paaria-asemaan.

Mikäli suomalaistenkin teemojen mittarina ovat kansainväliset Jufo-luokitukset, on itsestään selvää, että kenenkään akateemisesta urasta haaveilevan (niitäkin, ihme kyllä, vielä löytyy) ei kannata tutkia Suomen historiaa. Suomalaisen teemojen saaminen läpi jufoismin foorumeilla on sisäfolainen projekti – mäki jäädytettyinä. Kansainvälisten aikakauskirjojen toimituksia eivät kiinnosta viisimiljoonaisen pakkasperiferian aiheet, kun ne tekevät julkaisupäätöksiä. Joten miksi kukaan rationaalinen henkilö tutkisi Suomen historiaa, kun siitä olisi vain haittaa uralle?

Sellaisiakin ihmeitä toki joskus tapahtuu, että suomalainen teema läpäisee joitain seuloja, sillä voihan Suomi olla joskus hyvä *case study* kansainvälisestäkin näkökulmasta. Mutta ei tiede kovin usein niistä paljon rikastu. Olen vain harvoin nähnyt kenenkään suomalaisen historian-tutkijan Suomen historiaa koskevaa kansainvälistä artikkelia, joka olisi lähelläkään sitä tasoa, mihin hän on kyennyt omalla kielellään, omassa tiedeyhteisössä, oman tiedeyhteisön julkaisufoorumeilla. Sama koskee tietenkin omia kansainvälisiä artikkeleitan.

Tämä ei johdu siitä, että näitä artikkeleita kirjoitettaessa olisi tehty virheitä. Syynä on se, että kirjoitettaessa Suomen historiasta kansainväliseen julkaisuun joutuu uhraamaan tekstistään niin suuren osan suomalaisten perusasioiden,

olosuhteiden, käsitteiden, historiallisen kontekstin ja monen muun taustatekijän selittämiseen. Samalla joudutaan vetämään niin monta mutkaa suoraksi, että hukataan vivahteet, ja lopputuloksena väistämättä vain kalpea varjo siitä, mihin on mahdollista päästä kotimaisella foorumilla.

Jälleen voidaan tietenkin todeta, että voimemehan lakkauttaa akateemisen Suomen historian tutkimisen. Kyllä me silti henkiin jäämme.

Mutta ei kannata kantaa huolta siitä, että Suomen historiasta kirjoittaminen silti katoaisi. Yleisössä löytyy sille edelleen kysyntää – paljon enemmän kuin kansainväliselle historialle. Se aukko kyllä täyttyy, ja nimenomaan kirjoilla. Suuri yleisö ei ryhdy haeskelemaan artikkeleita saadakseen tietoa asioista, jotka sitä kiinnostavat. Se vierastaa niitä verrattuna monografiaan samalla tavalla kuin novellikokoelmia verrattuna romaaneihin.

Sen sijaan siitä kannattaa kantaa huolta, millä se aukko täyttyy. Tilkitsijät tulevat nimittäin olemaan muuta kuin vakavaa tutkimusta tekeviä tutkijoita. Kirjamarkkinoita tulevat hallitsemaan ne, jotka etsivät mahdollisimman näyttäviä, iltapäivälehtien sensaatioita ruokkivia paljastuksia, anakronismeja ja moralistisia kannanottoja.

Summa summarum: olen vanhanaikainen puolustaessani kirjaa ja suomalaista julkaisemista kirjana. Mutta ei ainakaan tarvitse silloin puhua parempaa tietoaan vastaan.